
Smaabyens Sjæl

Et stykke journalistik af

Kaj Munk

Udgivet i 2015. Teksten må i denne form frit benyttes med angivelse af Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet, som kilde.

Kaj Munk Forskningscentret, Aalborg Universitet.

Indhold

Smaabyens Sjæl

4

Smaabyens Sjæl

Smaabyens Sjæl

Smaabyens Sjæl

Af Sognepræst Kaj Munk

Jyllandsposten 13.september, 1936[1]

Genoptrykt i "Liv og glade Dage" Pag 116[2]

AD HVAD VEJ skal man komme til den lille By for at lære dens Sjæl at kende? Ikke med Toget da. For saa kedelig som en By afslører sig fra Jernbanestationen, er der slet ingen Byer der er. Heller ikke ad Landevejene. For alle disse Bilindkørsler er saa moderne og friserede og lagt til Rette, at de ikke siger mere om det, der gemmer sig inderst inde, end et Hollywoodansigt om en Menneskesjæl. Og ad Luftvejen lader det sig heller ikke gøre med Held; for ingen lille Provinsstad har Lufthavn, og skal man falde ned i den, risikerer man straks ved Begyndelsen at blive stødt, saa det aldrig siden forvindes.

Man kan overhovedet ikke lære en By at kende, naar man drager ind i den udefra. Der er ingen anden Vej, der duer, end den gennem Moders Liv. Det gamle Hus i Mellemgade maa være Sindets første geografiske Oplevelse, for at det siden ret skal kunne fatte, at det snævre Stræde er uendeligt videre end den vide Verden derudenfor. Men har man haft den hulde Skæbne af toppede Brosten med Græs imellem at faa banket det ind i Panden - jeg har endnu et lille Mærke af det over højre Øje - at Jorden skal man gaa paa, hvor svært det end falder sig, saa er man for Livstid Duskammerat med alle Hyskenstræder og Per Nielsens Gyder i Danmark, selv om hver enkelt har sin Historie, og ingen ligner den anden helt,

Hvem af Oldenborgerne var det, der vilde købe hvad Byen ved Rindom og gav den sit Navn ved i Ærgrelse over, at det ikke fandtes paa Lager, at udbryde: "Det er endda en ringe Købing"? Saadan gør de beskedne vestjydske Indvaanere selv Rede for, hvad de hedder; men Forklaringen er for hjemmestrikket og passer ikke, og det er godt det samme, for Byen er slet ikke saa ringe endda. Hvordan det forholder sig med, hvad der haves paa Lager, om det har bedret sig synderligt siden hin Oldenborgers Dage, faar staa hen. Et Stykke Simili-Oldtid i J. C. Christensens Allé ved Jernbaneviadukten ved Byens Nordende, en smukt arrangeret Kæmpehøj, faar desværre ogsaa staa hen. Opbyggeligt er det heller ikke, at et Tinghus og et Banktempel har rakt hinanden Haanden paa Torvet for at klemme Kirken ind i Ubemærkethed. Og der er naturligvis flere Kameler at sluge, hvis man vil gaa paa jagt efter dem.

Men der er Synders Forladelse for alle Kamelerne; for i Mellemgade gror Græsset just saa trohjertigt som i alle andre Mellemgader Landet over, og Brostenene ligger og staar og kommer og gaar i en saa hyggelig Skødesløshed, som Aarhundrederne har digtet det. Og de smaa Huse støtter hinanden og klemmer sig høfligt sammen og trækker sig ind og kanter sig ud, saa Tagene stritter og Væggene buler, bare for at give Plads til hinanden - og er dog alligevel selvstændige og har Mod til at bære deres eget Ansigt. Og Fortovet, ligefrem rørende er det i sin lille Kamp for Tilværelsen, snart er det bredt og berømmeligt

og inviterer endogsaa Barnevogne, men saa faar det Svindsot og bliver næsten helt væk og vokser ud igen og er pludselig stregtyndt, bare en Kantsten at balancere ad - og skifter imens Karakter ustandselig, Piksten, Grus, Asfalt, Fliser, Cement og ingenting, hvilken Mangfoldighed, hvilken Foragt for Standard, hvilken Protest mod Ensretning, hvor velsignet levende gammeldags!

Færdsel er der ikke i Gaden; et Par Børn, der hopper Paradis, nogle Spurve, der holder Gilde ved en Hestepæreopdækning, er snart alt det Liv, man ser, men paa et af de solbleget røde Tage staar Storke og piller sig, Allikerne flyver fra og til og bringer alle de frønnede Huse Hilsener fra Kirken, og omme fra Reberbanen fortæller en Høne den hele Stad, at nu har hun lagt et Æg. Hvor er der Fred som i de danske Smaaibyers Smaagader?

Men ingen billig Fred, tro ikke det! Vel ligger de gamle Huse og smiler saa blidt i de Solstref, den skyede Himmel under dem, men den Blidhed er ikke medfødt, den har de kæmpet sig til eller først vundet frem til ad Forsagelsens lange Veje. For disse Huse her var jo engang kry og ny, meget vilde de, var Oplandet ikke stort omkring dem? Bar Bølger ikke Bud mellem dem og den hele Klode? Ak, Krigen brød ind og hærgede, graa Fattigdom bed sig fast bag de smaa Ruder og var ikke til at drive ud, Storme slog med knyttede Næver og Regnen vaskede med unænsom Haand; og svigefuldt var Havet, Gang paa Gang lukkede det Fjorden inde, klippede Forbindelsen mellem den lille By og den store Verden over med sine Sandkæber; hjælpeløs, udvirksom stod Byen der om Dagen, i onde Drømme kastede den sig om Natten til Stormens Tuden over de øde Vande, over de øde Heder, der omgav den. Indtil der blev stille og lærte sig at smile Taknemlighed over, at man kan ogsaa leve og lade sig nøje med en i Fjord til Hav.

Jeg er naaet Smedegade igennem og staar og ser paa denne Fjord. Graa Bølger, graa Bølger i Række efter Række; de iler og iler og kommer ikke videre. Som Papirdragterne i Luften, der river og slider i Snorene i Drengenes Hænder og heller ikke kommer videre end til denne stillestaaende jordbundne Flugt. Net er hængt til Tørre langs Stranden, Fiskerne gaar dem igennem og renser dem - i Morgen vil de gaa her paa samme Tid og Sted og Maade.

March paa Stedet? Aah ja, la gaa! Men der er dog Poesi i Bølgernes Rytme, i Drengenes Leg med de stigende Drager, i Mændenes stille, saglige Færd med deres Redskaber, en Poesi, som ikke spørger om Maal højere oppe eller længere ude, men hviler og kan hvile i sig selv.

Dér sprang der en Støvleknep. Saa maa vi ind i Sandalmagernes Gade og have den syet paa.

Det gjorde alligevel godt med det Kig ud over Fjorden, det Bølgeskvulp i Øret, den stærke Næsefuld Saltluft. For vist skal de have Sild til Middag derinde og Kaal i Hus ved Siden af; vist ved de om hinanden, hvornaar de gaar paa Das, hvor tit de skifter Flip, og hvem der danser med hvem; sur og skinhellig bliver Luften let, hvor alle bor saa nær paa hinanden, og Sladderens Svamp gror godt; og at de gamle Huse er dejlige, er noget, jeg er enig med Rotterne i; fortæl mig ikke om Snobberi og Overlærerkultur og Borgmesterkragehop, og at en stor Ærgerrighed dog har Storhede Undskyldning, men en lille er bare lumpen. Jeg

ved alt det dér og meget mer.

Men jeg ved ogsaa, at den lille Bys fornemste Præg er dette, at den er By og har Landet saa ganske nær. I København kan du gaa i Timevis uden at opleve andet end Gade, Gade, Gade; her bringer faa Skridt dig Hede og Kornmark, Skov og Vand i Vold. Lad der nok saa meget lugte af Middagsmad i Gyden, her dufter dog ogsaa af Tørv og Timian og Hvede. Pæretræet strækker sig over Havemuren, helt ud over Gaden, og gennem Døren histhenne, der staar paa Klem, skimtes et Hyldetræ i H.C.Andersen-Glimt, han, der selv var den lille danske Provinsby i Verdensformat. Og ned over den knudrede Brolægning klamper den gode sindige Lyd af Træsko, det lune venlige Træ fra Landet, der skærmer sin sortkravede Herre mod at komme i Berøring med Byens kolde og haarde Sten. I Gadespejlet selvste den gamle Konsulinde, statelig, sikker og smuk.

Ja, for vil I finde dansk Kultur, kom saa til Provinsen. København har slaaet en Koldbøtte og er paa en Menneskealder blevet kosmopolitisk; det præger dem alle derinde; men den lille Fjordby ligger og sejler i sine stille Vande som gennem Aarhundreder, den har ingen Koldbøtter slaaet; det mærkes paa Konsulinden, hun har aldrig noget Øjeblik haft benene i Vejret. Og vil I finde søde Piger - og hvem vil ikke det? Saa siger jeg atter: kom til Provinsbyen. Frk. Grethe har et lille Mindreværds kompleks, der gør hende aldeles bedaarende; thi dette er Aaens ide, at den ikke er Flod.

Men det gaar min Sandten ikke med en Støvle; nu har den slubret længe nok. Og her ligger da endelig ogsaa et Fodtøjsreparationssted. ”P. Bangsgaard” melder et kejtet Skilt over Døren; vi gaar ind; og maaske vi i det ydmyge Lappeværksted stødte paa intet ringere end et lille Stykke af Byens Sjæl.

For den tynde graa Mand, der rejser sig fra den slidte og skrammede Taburet og spørger stille, hvad han kan være til Tjeneste med, hvem er vel han? Han er Lappeskomageren Peter Bangsgaard, en Mand i smaa Kaar, bundet til denne Skammel Aar efter Aar, et Livsindhold af skæve Hæle og hullede Snuder, ulysteligt, ja, men det gav Føden, knebent, knebent, men det gav den til ham og dem, der blev hans; han blev ved, og han kom ikke af Stedet, men holdt altsaa ogsaa Stillingen.

Naa, ja hvad saa? Banalt, ikke sandt? Hverdagshistorie. Lad os faa Knappen syet i, det kom vi her for. Og videre, andetstedshen! Ja saamænd! men den, der selv er i en Nærhed født i en Nærhed af Sandalmagerens Stræde, giver sig gode Stunder. Han prøver paa at læse i det hvide Ansigt paa den anden Side Disken. Staar der ogsaa dér noget om et Hvide-Sande, der føg til, om Storhedsdrømme, der blev lukket inde og sank sammen i sig selv, om en Resignation, der fandt sin Lykke i, at Udsynet dog blev tilbage? Han faar den blege Mand med Ris og Syl i Haand til at fortælle om Ungdomsevner, der pressede paa og bad om Forlov til at folde sig ud, om en Præst, der bad for dem og saa gerne vilde hjælpe, om en Far, selv Haandværker, der sagde: ”Nej! lad ham lære et Haandværk.” Fortælle om den unge Brud, der gik ind paa at dele hans Kaar, om Sygdom og anden Modgang, om de 8 Børn, som det kan falde svært nok at fostre op fra smaa, og som, naar det er ført igennem, kan gaa i Arbejdsløshedsdjævelens Sold.

Og Fru Bangsgaard kommer ind og er saa høj som Manden, saa tynd som Manden, saa

bleg som Manden, og Livets tunge Plov har draget sine Furer over hendes Pande. ”Gud har hjulpet os”, siger hun tungt; ”han har Gang paa Gang gjort det Under at faa det lidet til at slaa til.” ”Ja, det har han”, bekræfter Bangsgaard forlegen, ”og mig har han givet et rigt Liv; Rigdomme har han viet mig, hvor de fleste ser ingenting.”

Ud af et stort Skab, Værkstedets eneste Prunk, lister han Skuffe efter Skuffe, og hvad sker? Hvad faar det triste Rum til at glitre og funkke og straale af Tusind Juvelers Pragt, ja, mere end Tusind, femten Hundrede Sommerfugle sidder der i Kasse paa Kasse og lader deres usandsynlige Herlighed spille i Farver, der knap nok er til. Og Bangsgaard begynder at fortælle om, hvordan han fra Barnsben af har været Naturen hengiven, og hvordan han under alle fortvivlede Forhold har plejet den Interesse og udviklet den ogsaa hos sine Børn. Fru Bangsgaard ler, at hvor var hun vred paa ham tit i de første Aar, naar hun maatte sidde hjemme, fordi en lille ventedes, alt imens han strøg af Gaarde for sine Insekters Skyld.

”Fik De saa Skældsord, naar De kom hjem, Hr. Bangsgaard?” - ”Aah, jeg ved ikke, jeg tog mig det ikke saa nær; det er meget værre hos Guldløberbillen, dér æder Hunnen Hannen, saa snart han har befrugtet hende.” - Nu skorter det ikke paa interesse hos Fruen mer; nu er hun selv den ivrigste til at høre og til at supplere.

Og Bangsgaard fortæller. Om Snegle og Snoge. Om Hvepse og Edderkopper. Om Ræve og Svaner. Om Fuglekonge og Kærhøg. Hans trætte Øjne skinner af Spænding, naar han beskriver Kampe og Elskovslege, hans tørre Stemme bliver blød af Bevægelse, naar han skildrer Natpaafugleøjelarens lyngblomstplettede Skønhed. Pludselig bryder Fru Bangsgaard ind: ”Og de kommer paa Tryk nu, 14 af min Mands bedste Fortællinger, de kommer i en Bog, der hedder Som vi mennesker og bare koster 3 $\frac{3}{4}$ Kroner. Vi kan da ikke gaa her og være saa rige og ikke faa Lov til at hjælpe andre, der gaar i den samme Rigdom som vi, men bare ikke ved af det.”

Men Bangsgaard hører det ikke. Han er i Gang med en Historie om den lille sugefodede Frø, der klatrer i Træer. Han ikke blot ved Besked - hvordan *det* saa er gaaet til? Der har hverken været Raad til Kursus eller til Bøger - men han kan ogsaa fortælle, kombinere, finde de rette Udtryk, holde i Spænding, lade se, runde det hele af med et Billede, som forbliver. En Muse har kysset hans sammenknebnede Øjne, saa de ser Liv, hvor andre ser Luft, en anden Muse har kysset hans begede Fingre, saa Dagens Naal og Traad aldrig fik spoleret deres Smidighed til at føre Aftenens Penneskraft, indtil alt det, Søndagen lukkede ind i hans Sind, har faaet Genliv hen over Papiret. Han er ikke mere Lappeskomager i Ringkøbing, nej, som han sidder der i Sommerfuglenes Diamantglans, er han en Konge, der kender sit Folk, elsker sit Folk, som beretter om alle dets straalende Egenskaber; han tager en Kasse af de sjældneste og bøjer sig over den, og de lyser, som sad han med Kronregalier i Haanden.

Saadan er I jo, alle Danmarks smaa Købinger. Ikke noget videre er I, ensformigt gaar Livet, lidt Slid, lidt Slæb, lidt Fattigdom, lidt Hyggelighed, forøvrigt Stilstand, raske Folk kalder jer for ”et Hul”.

Men den, der er født i et af jeres gamle skæve Huse og har bevaret sin Høresans for den Melodi, hvortil Græsset gror mellem de toppede Brosten, han ved, at i de trange Gaders

indelukkede Luft mødes dog det bedste og fineste, hvad Mennesker har faaet givet og fundet ud af og opdraget sig til, med Duft og Skær fra Heder og Marker og Enge og Vande.

Kaj Munk.